

Auditory memory – remembering a great level followed by an exact reproduction of music or speech sounds. Among the varieties of language memory there are verbal and logical, which is a synthesis of speech, thought and logic. The choice of methods of memorization depends on the individual artist and the kind of musical memory that requires training.

Key words: *memory, musical memory, motor memory, emotional memory, shape memory, auditory memory, musician, musical ear, perception, memorization.*

УДК 379.8.091.12-053.6

Г. С. Мільчевська

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького

РОЛЬ ПЕДАГОГІВ-ВИХОВАТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ДИТЯЧОГО ЗАКЛАДУ ОЗДОРОВЛЕННЯ Й ВІДПОЧИНКУ

У статті окреслено мету дослідження – визначення специфіки діяльності педагогів-вихователів у процесі самореалізації старших підлітків в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку. На основі теоретичних методів дослідження виокремлено особливості соціально-виховної роботи; проаналізовано основні нормативні документи, що регламентують діяльність педагогів-вихователів. Визначено основні соціально-педагогічні умови актуалізації самореалізації старших підлітків. Запропоновано авторську методуку «Щоденник моїх досягнень», а також інноваційні форми роботи зі старшими підлітками. Перспективами подальших досліджень визначено підготовку вожатих до роботи з важкими підлітками в дитячому закладі.

Ключові слова: *педагоги-вихователі, соціально-педагогічний процес, соціальне виховання, форми й методи роботи, самореалізація, старший підліток, підлітковий вік, дитячий заклад оздоровлення та відпочинку.*

Постановка проблеми. Проблема самореалізації старших підлітків є однією з найважливіших у соціально-педагогічній науці. Адже саме підлітковий вік характеризується такими новоутвореннями, як бажання вести самостійний спосіб життя, почуття дорослості й незалежності, потреба в самовизначенні та самореалізації. У свою чергу, дитячий заклад оздоровлення та відпочинку (ДЗОВ) може створити для старшого підлітка всі необхідні умови для розкриття його потенційних можливостей і здібностей. Особливу роль при цьому відіграють суб'єкти соціально-педагогічного процесу, а саме педагоги-вихователі, які покликані організувати ефективний процес соціального виховання старших підлітків та створити належні умови для їхньої особистісної самореалізації.

Аналіз актуальних досліджень. Проблему підготовки педагогів-вихователів до роботи з дітьми в умовах дитячих закладів оздоровлення та відпочинку вивчали такі вітчизняні й зарубіжні вчені: О. Абдулліна, І. Іванов, О. Ілліна, О. Коваленко, А. Конончук, О. Ласуков, О. Мороз, А. Петровський, І. Пінчук, Л. Пундик та інші.

Особливості самореалізації підлітків у процесі життєдіяльності активно досліджувалися такими вченими, як О. Баришева, Н. Борисова,

Ж. Воронцова, С. Гармаш, О. Жизномірська, В. Зарицька, А. Ковальова, Н. Комісаренко, Л. Левченко.

Різним аспектам діяльності дитячого закладу оздоровлення й відпочинку присвячені праці вітчизняних учених: О. Биковської, Р. Вайноли, О. Ванджури, В. Гаврішко, А. Капської, Є. Коваленко, М. Наказного, Д. Пенішкевич, О. Подшибякіної, В. Солови, Г. Чернишової, Н. Яковець та ін.

Мета статті – визначити роль і специфіку діяльності педагогів-вихователів у процесі самореалізації старших підлітків в умовах ДЗОВ.

Методи дослідження: аналіз наукової філософської, психологічної, соціально-педагогічної літератури з проблеми дослідження, систематизація й узагальнення отриманої інформації; метод порівняння й зіставлення різних поглядів учених на визначену проблему; аналіз документації дитячих закладів оздоровлення та відпочинку з метою визначення організаційних форм і методів виховної роботи педагогів-вихователів зі старшими підлітками; контент-аналіз нормативних документів задля встановлення засад регламентації діяльності педагогів-вихователів у ДЗОВ.

Виклад основного матеріалу. Професійна діяльність педагогів-вихователів в ДЗОВ регламентується певними нормативно-правовими документами. Серед них: Конвенція ООН про права дитини (постанова ВР № 789-12 від 27.02.1991 р.), Закон України «Про охорону дитинства» (№ 2402-III від 26.04.2001 р.), Закон України «Про позашкільну освіту» (№ 1841-III від 22.06.2000 р.), типове положення «Про дитячий заклад оздоровлення та відпочинок дітей» (№ 422 від 28.04.2009 р.), Закон України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» (№ 375-VI від 04.09.2008 р.), Концепція Державної цільової соціальної програми оздоровлення та відпочинку дітей на період до 2015 року (№ 2056-р від 03.11.2010 р.), Постанова «Про організаційне і фінансове забезпечення відпочинку та оздоровлення дітей в Україні» (№ 323 від 14.04.1997 р.), Лист МОН України «Про методичні рекомендації щодо організації оздоровлення дітей та проведення виховної роботи у дитячих закладах оздоровлення і відпочинку» (№ 1/9-384 від 01.06.2010 р.) та ін.

Відповідно до Закону України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» (№ 422 від 28.04.2009 р.), дитячий заклад оздоровлення та відпочинку – це постійно або тимчасово діючий, спеціально організований або пристосований заклад, призначений для оздоровлення, відпочинку, розвитку дітей, що має визначене місце розташування, матеріально-технічну базу, кадрове забезпечення та технології для надання послуг з оздоровлення та відпочинку дітей відповідно до державних соціальних стандартів надання послуг з оздоровлення та відпочинку.

Дитячий заклад приймає на оздоровлення та відпочинок дітей віком від 7 до 18 років, які перебувають у зазначених закладах самостійно. Залежно від специфіки закладу, дитячі загони можуть формуватися за віковим,

соціальним або територіальним показником. Так, старший підлітковий вік, на нашу думку, є найбільш чуттєвим та вразливим віковим періодом. Він характеризується такими специфічними новоутвореннями як почуття дорослості, бажання вести самостійний спосіб життя, потребою в самореалізації тощо. Тому педагогам-вихователям необхідно створювати сприятливі умови для повноцінного розвитку підлітків та їхньої самореалізації, враховуючи при цьому особливості та специфіку даної вікової категорії.

На нашу думку, для старшого підліткового віку, з уваги на соціальний статус, розвиток та специфіку його життєдіяльності, найбільш окресленими є такі вікові межі старшого підлітка: 14–16 років.

Ми розглядаємо самореалізацію старшого підлітка як сукупність процесів самопізнання, самооцінки, саморозвитку, метою яких є розкриття здібностей, можливостей, якостей особистості та, як результат, – втілення їх у життя для отримання позитивного та корисного результату для себе й соціуму в цілому.

Можна погодитися з думкою вітчизняного науковця І. Булах, яка стверджує, що підлітковий вік є «часом досягнень і часом певних втрат». Адже досягнення особистості в цей період пов'язані зі стрімким збільшенням суми знань, умінь, пізнанням свого «Я», опануванням нової соціальної позиції. У той час як втрати цього віку розглядаються з позиції зникнення дитячого світовідчуття, безтурботливого та безвідповідального способу життя [1, 127].

У свою чергу, В. Сухомлинський наголошував на тому, що «...колектив, безумовно, є творенням педагога, він не може виникнути сам по собі й жити стихійно. Без розумного педагога немає колективу... Мудрість педагога-вихователя полягає в тому, щоб вихованці не відчували його дріб'язкової опіки й формального нагляду, щоб задум педагога діти висували й здійснювали як свій власний задум. У справжньому майстрові-вихователі діти ніколи не відчують повелителя. Але чим старші діти, тим вища їхня вимогливість до вихователя. Підлітки вже прекрасно розуміють, що педагог має бути взірцем, ідеалом, совістю їхнього колективу. Тому від виховання підлітків, юнаків та дівчат вимагається особливо глибоке знання життя й людини. Вихователь колективу є тією силою, завдяки якій ніколи не припиняється духовний, моральний, інтелектуальний, емоційний, естетичний розвиток колективу. Для того, щоб цей розвиток був реальністю, необхідне повсякденне доторкання педагога до розуму й серця вихованців, необхідно постійно відкривати перед ними все нові й нові сторони життя і духовного світу людини» [3, 623].

Вважаємо, що успіх виховного процесу значною мірою залежить від правильного та ефективного планування педагогом-вихователем своєї роботи (складання проєктів, програм, інструкцій, календарного й перспективного планів, план-сітка загонових справ, план роботи гуртків,

методичних рекомендацій тощо). Так, перспективний план на літній період має передбачати такі аспекти: характеристику регіону, кліматичних та територіальних особливостей, матеріально-технічної бази, зміст виховної діяльності дитячого закладу та його основні напрями, виховні завдання, дію школи дитячого самоврядування тощо.

У процесі соціально-виховної роботи зі старшими підлітками в ДЗОВ педагог-вихователь має враховувати низку моментів:

- вожатий або педагог-вихователь повинен поважати почуття «дорослості», яке виникає у підлітків;
- не потрібно зловживати бесідами й розмовами повчального характеру, все повинно бути в міру;
- необхідно використовувати метод доручення в роботі з підлітками;
- взаємостосунки вожатого та підлітків повинні будуватися на довірі та вимогливості;
- одним із важливих завдань вожатого є виховання в підлітків почуття обов'язку й відповідальності;
- необхідно враховувати те, що підлітки люблять наслідувати реальних героїв [2, 5].

Аналізуючи діяльність вожатих, риси їх характеру, здібності, стиль спілкування з колегами та дітьми, Г. Чернишова визначає такі типи педагогів-вихователів.

1. «Суперактивні» вожаті – прагнуть реалізувати свої творчі плани в дитячому таборі. Вони цікавляться, насамперед, тією дитиною, яка відповідає їхнім очікуванням. Вони дійсно думають як зробити життя дитини комфортним та цікавим, але в контексті власних прагнень і здібностей.

2. «Суперніжні» вожаті – головною метою їхньої діяльності є реалізація власних «материнських почуттів». Вони намагаються «прив'язати» дитину до себе, «залізити їй в душу». Такий тип вожатих намагається транслювати власний життєвий досвід, нав'язуючи його дітям.

3. Вожаті-«психоаналітики» – мають бажання ознайомити дітей зі способами самоаналізу, саморегуляції, самоконтролю. Це найбільш гуманна категорія вожатих. Але вони часто забувають про те, що крім розвитку аналітичних здібностей, дитина потребує відчуття внутрішньої стійкості, затишку, безпеки.

4. Вожаті-«похідники» – намагаються прямо або побічно ізолювати свій загін від всього табору, зробити його самодостатнім, звести табірне життя дітей до загонового. Такі вожаті без особливого ентузіазму приймають участь у загальнотабірних заходах, при цьому прагнуть визнати себе найкращими [4, 344].

Таким чином, кожний із цих типів вожатих має свої особливості, на які потрібно звертати увагу та неодмінно враховувати при роботі зі старшими підлітками. Так, «суперактивні» вожаті повинні приділяти час не тільки

лідерам дитячого колективу, але й підліткам, які ведуть більш пасивний спосіб життя. «Суперніжні» вожаті мають надати вихованцям більше вільного простору та виховувати в них такі риси характеру, як самостійність, наполегливість, упевненість тощо. У діяльності вожатих-«психоаналітиків» необхідно звернути увагу на індивідуальний підхід у роботі з підлітками. Вожаті-похідники не повинні зводити життя підлітків у межах загону, а, навпаки, надавати їм можливість брати участь у житті всього табору.

Для досягнення ефективності процесу самореалізації старшого підлітка в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку обов'язковим є визначення педагогом-вихователем соціально-педагогічних умов, а також використання продуктивних форм і методів, які сприятимуть позитивному результату в процесі самореалізації.

Вважаємо за доцільне виділити соціально-педагогічні умови актуалізації особистісної самореалізації старшого підлітка в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку: створення сприятливої атмосфери для самопізнання старшого підлітка в дитячій соціальній групі в умовах ДЗОВ; встановлення довірливого комунікативного контакту («підліток-вожатий», «підліток-підліток») для формування адекватної самооцінки старшого підлітка в ДЗОВ; забезпечення спрямованості позитивної мотивації старшого підлітка на його саморозвиток під час перебування в ДЗОВ; стимулювання продуктивної діяльності і взаємодії педагогів-вихователів (вожатих), студентів-практикантів, адміністрації дитячого закладу оздоровлення та відпочинку.

Було виявлено, що в процесі виховної роботи в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку, як правило, використовують традиційні форми й методи роботи, які мають розважальний характер та спрямовані, передусім, на зняття певної психологічної напруги після навчального року та накопичення підлітками нових сил. До таких традиційних форм роботи відносяться тематичні конкурси та свята (наприклад, «Міс та містер табору», День Нептуна, спартакіада, «Зелена п'ята», «Острів скарбів», конкурс фігур з піску тощо), а також гуртки та секції за інтересами (наприклад, танці, вокал, «хенд мейд», футбол, волейбол, баскетбол, теніс тощо). У свою чергу, ми використовували як традиційні, так і інноваційні форми й методи роботи, які мають соціально-педагогічну спрямованість і сприяють особистісній самореалізації кожного старшого підлітка в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку. До таких форм відносимо: індивідуальні форми роботи (авторська методика «Щоденник моїх досягнень: на шляху до самореалізації»); групові форми роботи (заняття з елементами тренінгу; створення підлітками тематичних проєктів; рольові постановки; ток-шоу; тематичні заняття; створення соціальної реклами).

У свою чергу, вищенаведені форми соціально-виховної роботи зі старшими підлітками засновані на методах формування свідомості

(індивідуальні бесіди, які були орієнтовані на подолання підлітками тривожності та невпевненості в собі; позитивний приклад, який виступив переконливим аргументом і спонукав старших підлітків до наслідування; розповіді з журналів або газет тощо); методах стимулювання діяльності (заохочення як схвалення, що стимулювало підлітка до подальшого повторення дій; командні змагання при створенні соціальних проєктів, реклами, які посприяли самореалізації особистості); методах самовиховання, які допомогли здійснити самоаналіз і самокритику власних дій (методика «Щоденник моїх досягнень»); методах створення виховних ситуацій та аналізу ситуаційних вправ (на основі відеофрагментів з педагогічної поеми А. С. Макаренка).

Висновки. Отже, у процесі соціально-виховної роботи в ДЗОВ педагоги-вихователі мають значний вплив на процес самореалізації старших підлітків та повинні використовувати як традиційні, так і інноваційні форми й методи роботи, які будуть сприяти успішній самореалізації підлітків в ДЗОВ. При цьому важливо дотримуватися єдності між усіма формами й методами роботи, ураховуючи соціально-педагогічні умови актуалізації процесу самореалізації вихованців.

Перспективи подальших досліджень. У перспективі необхідно зосередити увагу на підготовці вожатих до роботи з важкими підлітками з метою їхньої особистісної самореалізації в умовах дитячого закладу оздоровлення й відпочинку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булах І. С. Психологічні основи особистісного зростання підлітків : дис. ... докт. пед. наук : 19.00.07 / Булах Ірина Сергіївна ; Націон. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2004. – 581 с.
2. Літо. Табір. Вожатий : практично-зорієнтован. навч.-метод. посібн. / авт.-упор. Т. А. Нечипоренко. – 4-е вид. – Вінниця : Спадщина, 2009. – 128 с.
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. – Т. 2. Формування комуністичних переконань молодого покоління. Як виховати справжню людину. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976. – 670 с.
4. Чернишова Г. Ф. Оздоровчий дитячий центр як простір спілкування / Г. Ф. Чернишова // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. – 2007. – Вип. 47. – С. 342–348.

РЕЗЮМЕ

Мильчевская А. С. Роль педагогов-воспитателей в процессе самореализации старших подростков в условиях детского учреждения оздоровления и отдыха.

В статье обозначена цель исследования – определение специфики деятельности педагогов-воспитателей в процессе самореализации старших подростков в детском учреждении оздоровления и отдыха. На основе теоретических методов исследования выделены особенности социально-воспитательной работы; проанализированы основные нормативные документы. Определены основные социально-педагогические условия актуализации самореализации старших подростков. Предложено авторскую методику «Дневник моих достижений», а также инновационные формы работы со старшими

подростками в детском учреждении. Перспективами дальнейших исследований является подготовка вожатых к работе с трудными подростками.

Ключевые слова: педагоги-воспитатели, социально-педагогический процесс, социальное воспитание, формы и методы работы, самореализация, старший подросток, подростковый возраст, детское учреждение оздоровления и отдыха.

SUMMARY

Milchevskaya G. The role of the teacher-tutor in the process of the senior teens' self-realization in the children rest camp.

The article defines the term "specific teachers-tutors' work in the process of senior teens' self-realization in the children rest camp". It also circles out the main groups of different types of teachers-tutors. Among them there are "hyperactive" tutors, "super gentle" tutors, tutors-psychoanalysts, "closed" tutors. Based on theoretical research methods the author defines the main peculiarities of teachers-tutors' socio-educational work in the children rest camp.

The article analyzes the main normative documents, which regulate the teachers-tutors' work in the children rest camp. The peculiarities of senior teen's age are pointed out and possible forms of work with senior teens in the children rest camp are offered. The main socio-pedagogical conditions of senior teens' self-realization are revealed in the article. They are the creation a favorable environment for senior teens' self-realization in the children rest camp; the establishment of trustful communication contact ("senior teen-tutor", "senior teen-senior teen") for the formation of an adequate self-esteem of senior teens in the children rest camp; the provision of senior teens' positive motivation in the children rest camp; the stimulation of teachers-tutors' productive activity and interaction in the children rest camp. An original technique "Diary of my achievements" is proposed by the author. It is aimed at the revealing the peculiarities of senior teenagers' self-realization during their life in a children rest camp. The article acquaints with the individual and group forms of work (activities with training elements; teenagers' creation of thematic projects; role playing; talk show; thematic sessions; teenagers' creation of social advertising) in the children rest camp. In the article the main socio-educational methods are revealed, such as the methods of consciousness formation (individual interviews, which are targeted at overcoming teenagers' anxiety and insecurity; positive examples; stories from magazines or newspapers); the methods of activities stimulation (promotion; team competitions in the process of social projects' creation); the methods of self-education (it helps teenagers to carry out self-examination and self-criticism of their actions in the children rest camp); the methods of educational situations creation and analysis of the case studies (it helps to solve the conflicts and problems in the children's group). The author defines the future research prospects – the study of the main features of teachers-tutors' work with difficult teenagers in a children rest camp.

Key words: teachers-tutors, social and pedagogical process, social education, forms and methods of work, self-realization, senior teen, adolescence, children rest camp.